

פרוטוקול מס' 225

מישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט
מיום ב', יד' בתמוז תשל"ב - 26.6.72, שעה 9:00

נכחו:

חברי הוועדה:

י. גולדשמידט - היו"ר
מ. אביזוהר
ש.ז. אברמוב
א. אנקוריון
י. ארידור
מ. ביבי
מ. בן-פורת
ב. הלוי
י. קורן
י.ה. קלינגהופר

מוזמנים:

י. זוסמן - שופט בית המשפט העליון
א. ידין - המשנה ליועץ המשפטי לממשלה
א. סבט - משרד המשפטים
א. דמביץ - סגן הממונה על ניסוח החוק
דעל הרשומות

מזכירת הוועדה: ד. מלחי

רשמה: ח. ביתן

סדר היום: (א) חוק לתיקון פקודת השטרות (מס' 3).
(ב) חוק הגנת הדייר (נוסח משולב) - סיכומי דעת משנה ג'.

היו"ר י. גולדשמידט:

אני פותח את הישיבה.

(א) חוק לתיקון פקודת השטרות (מס' 3)

ביסודה באה הצעת חוק זו לבטל את מוסד הפרוטסט או ההעדה ולפשט בכך את הפרוצדורה. נשמע שוב ממר טבט מה תהיה הפרוצדורה באין פרוטסט, מה יעשה אדם שיש לו שטר והוא רוצה לגבות אותו ואינו בא על סיפוקו, מה יעשה עכשיו אם יתקבל התיקון לחוק.

ע. טבט:

ההצעה מסתמכת קודם כל על שטר חליפין ולא על שטר חוב, כי הפקודה מבוססת על שטר חליפין, ובפרק הנוגע לשטר חוב נאמר שיחולו ההוראות בדבר שטר חליפין בכפוף לאותן הוראות הנוגעות לשטר חוב. יש מקרים בהם צריך להציג את השטר לקיבול. ראובן מושך את השטר, כלומר, נותן פקודה לשמרון לשלם סך של 100 ל"י, למשל, בתאריך מסויים, או חוץ שלושה חדשים מתאריך מסויים - לצד ג', וצד ג' יכול להעביר את זה על-ידי הסבה לצד ד', וכן צד ד' לצד ה'.

הפקודה קובעת בדיוק מהם המקרים בהם חייב האוחז בשטר - זה שרוצה לקבל את הפרעון - להגיש את השטר לקיבול, היינו להגיש את השטר לנמשך, לשמרון, ולבקש ממנו לאשר שיקבל את השטר. הרי שמעון לא היה צד/עכשיו, ועל-ידי שהוא חותם: קיבלתי, הוא מקבל על עצמו את פרעון השטר והוא הופך לחייב העיקרי, אם אפשר להתבטא כך. באותם מקרים בהם יש צורך בקיבול יהיה חייב האוחז בשטר להציג את השטר לפני שמעון לקיבול, ואם שמעון מקבל אותו, בזה מסתיימת פרשת הקיבול.

אחר-כך יש פרשה נוספת: פרשת פרעון.

אם שמעון מסרב לקבל את השטר, הזכות בידי האוחז בשטר לפנות למושך השטר ולמסטיבים על-מנת שיפרעו אותו, כי השטר שנמשך על-ידי ראובן אין לו על מה לסמוך, שהרי שמעון סירב לקבל אותו. לפי הפקודה, אחרי שהוצג השטר לקיבול, יש צורך בפרוטסט, או בהעדה, לפי התרגום בנוסח החדש. זו למעשה העדה על הצגת השטר לקיבול, אבל היא צריכה להיעשות באופן פורמלי, על-ידי נוטריון ציבורי. למעשה הנוטריון אינו ממלא אחר הכתוב בפקודה, כי הפקודה אומרת שהוא צריך לקחת את השטר, להביאו בפני הנמשך ולבקש ממנו פורמלית לקבל את השטר, ואם זה האחרון מסרב, צריך הנוטריון לרשום מה סיבת הסירוב. מחוסר כח אדם ומתוך הנוהג שהשתרש אין הנוטריון הולך אל הנמשך - ומדובר במספר גדול של אנשים וכדי לבצע את הדבר דרוש טטאף גדול - אלא הוא שולח טופס, והנמשך משיב שהוא מסרב לשלם או אומר מה תגובתו.

את ענין ההעדה אנו רוצים לבטל. האוחז

יצטרך לתת הודעת חילול למושך ולמסטיבים אם היו כאלה ולומר להם כי הנמשך מסרב לקבל את השטר והוא חוזר אליהם בבקשה שישלמו לו את השטר. זאת פרשת הקיבול. אגב, הקיבול אינו קיים בשטר חוב, אלא רק בשטר חליפין, ואצלנו בארץ הנוהג הוא להשתמש בשטר חוב ולא כל כך בשטר חליפין. מה שקורה הנה שבחוק האנגלי הנוהג הוא להשתמש יותר בשטר חליפין, וכאן מבוססת כל הפקודה על הוראות לגבי שטר חליפין ולגבי שטר חוב יש רק פרק מסויים הקובע כי יחולו ההוראות בדבר שטר חליפין בשינויים מסויימים.

היו"ר י. גולדשמידט:

בשטר חוב אין פרוטסט?

ע. טבט:

בשטר חוב יש פרוטסט ומה שאין זה קיבול, כי החתימה על השטר זה הקיבול.

אחרי הקיבול בא ענין הפרעון. כשמגיע

זמן הפרעון צריך להגיש את השטר לנמשך, והנמשך, או שהוא משלם, ובזאת מסתיימת הפרשה, או שהוא מסרב לשלם. לפי מה שנאמר בפקודה, לאחר שהוצג השטר והיה סירוב, צריך האוחז לעשות פרוטסט, כלומר, הוא פונה לנמשך בצורה פורמלית, על-ידי נוטריון, הנמשך עונה מה שהוא עונה, ורק אז הוא יכול לפנות אל הצדדים, אל המושך וכו'. גם בענין של אי-פרעון, אם רוצה האוחז לשמור זכויותיו לגבי המסטיבים, צריך הוא לתת הודעת חילול: דעו לכם שהנמשך מסרב לשלם, והיות והוא מסרב לשלם אני רשאי לדרוש את זה מכם.

ע. סבט:

הפקודה שלנו הועתקה כמעט מלה במלה מהחוק האנגלי לגבי שטרות. ההבדל הוא בזה שהפרוטסט אצלנו חובה, ואילו באנגליה הוא ברשות; ואחר-כך אוסיף דבר מה לגבי שטרות של חוץ-לארץ שלגביהן קיימת חובה לעשות פרוטסט. שאלתי את עצמי מדוע הפרוטסט באנגליה הוא ברשות ומצאתי שתי תשובות לכך. ראשית, באנגליה יש אדם החותם על השטר משום כבוד. אצלנו כמעט שזה איננו בשימוש, ובאנגליה דורשים שהחתימה משום כבוד תהיה גם לאחר העדה. אם כן, צו שירצה להשתמש אחר-כך באפשרות שאדם יחתום על שטר משום כבוד - יעשה העדה. הסכר אחר שמצאתי אצל המחברים האנגליים הוא, שכאשר פונה אדם לנוטריון הציבורי על-מנת לעשות את הפרוטסט, הוא פונה למומחה בעניין זה, והמומחה מיעץ לו מה לעשות. אצלנו הנוטריון הציבורי אינו אדם העשוי ליעץ ולתת הדרכה. לכן חשבנו שבנקודה זו אין זה רצוי ללכת בעקבות המשפט האנגלי ולקבל את האפשרות של פרוטסט בעניין פקולטטיבי.

הבדל אחר בין המשפט האנגלי לבין הפקודת שלנו הוא שלפי המשפט האנגלי, כששטר הוא מחוץ לאנגליה, חובה לעשות פרוטסט, והסיבה להטלת חובה זו היא שרוצים כי העניין יהיה בטוח יותר. את עניין השטר שנחתם בחוץ-לארץ הסדרנו בסעיף 13 להצעה הבאה להוסיף פיסקה (6) - ייתכן שזה צריך להיות סעיף קטן (ב) - לפיה רשאי שר המשפטים לקבוע את דרכי הפרוטסט. בדרך-כלל לא השתמשו בפרוטסט בארץ, אבל אם אדם רוצה לממש את השטר שלו מחוץ-לארץ, ובחוץ-לארץ יש צורך בפרוטסט, תהיה לו אפשרות לעשות את הפרוטסט כאן במדינה.

עמדתי במיוחד על ההבדלים האלה בין המשפט האנגלי לבין הפקודה שלנו, כי עד כמה שזכור לי הציע השופט זוסמן ללכת בעקבות המשפט האנגלי, כלומר, לקבוע חובה לגבי שטרי חוץ-לארץ, ולגבי שטרות הנמסכים כאן בישראל לקבוע הוראה פקולטטיבית. במברתי כבר מדוע לא הלכנו בעקבות עצה זו ואני חוזר על כך: איננו דואים טעם בהחלטה פקולטטיבית, ולגבי שטרי חוץ-לארץ אנו חושבים שאנו פותרים את הבעיה על-ידי שאנו נותנים לאנשים המעוניינים לעשות פרוטסט אם הדבר דרוש בחוץ-לארץ.

י.ה. קלינגהופר:

האם אין כאן רק ייפוי חלקי (במובן הקוסמטי) של דיני השטרות הנוהגים בארץ והאם לדעת משרד המשפטים אין תיקון זה רחוק ממחשבה על חוק שטרות ישראלי כמרחק בין מזרח למערב? אמנם יש לנו נוסח חדש, אבל מקורו בפקודה מנדטורית. שאלה זו שאלתי את עצמי בהרהור שני ואני מציב אותה עכשיו גם בפניכם, כי ידוע לי שפרופ' ברק, שהוא מומחה לדיני שטרות, הוזמן לפני כחצי שנה למרכז האומות המאוחדות לעבוד מודל לחוק שטרות חדש, אשר יובא אחר-כך לעיון המדינות השונות כדי שאלה יוכלו לאמץ אותו לעצמן אם ימצאו מקום לכך. פרופ' ברק פרסם טיוטה רשמית והוא שלח אלי טופס אחד באופן אישי. איני רוצה לסבך את הדיונים בוועדה, אבל דומני שאין זה למותר להזכיר בהזדמנות זו כי יש התפתחות לקראת רפורמה בדיני השטרות. הוכח שאפשר לחיות גם עם החוק הקיים. אם החוק הקיים לא תוקן עד כה, כנראה, לא היו תקלות רציניות בפרקטיקה הלא-חוקית, אם כי איני מציע להנציח פרקטיקה לא חוקית.

א. אנסוריון:

למעשה כל העניין הזה מיותר. משתמשים בחותמת קטנה האומרת: אני מותר על

זכות העדה.

י.ה. קלינגהופר:

נציגי משרד המשפטים יושבים על המדוכה ואולי הם מבינים טיוטה של חוק חדש שיתן פתרונות לפי גישה מודרנית. אם כן, אולי תיקון זה הוא רק איזה פליאטיב, בעוד שעיינינו צריכות להיות נשואות לפעולה קולעת יותר מבחינת שלימות תחיקתית ואולי גם לרפורמה הכוללת והיסודית יותר של חוק השטרות כולו, תוך שימוש במידע שפרופ' ברק יכול לספק לנו. למשל, אם אשלח לו הצעה זו, אולי יוכל לשלוח לנו תוך ימים ספורים את חוות דעתו. אגב, גם ההצעה שלפנינו הוגשה לפני למעלה משנה, וגם עובדה זו מעידה על כך כי ייתכן שאף משרד המשפטים אינו רואה את הדבר כדחוף דחיפות ראשונה.

הינ'ר י. גולדשמידט:

אני מקבל בנרכה את השופט זוסמן ואני מציע שנשמע אותו תחילה.

השופט זוסמן:

אני תומך בהצעת הממשלה ולא אוכל להוסיף הרבה ולהעשיר את ידיעותיכם. מכיוון שביקשתם ממני להופיע לפני הוועדה אני מתכוון לתת לכם סקירה השוואתית קצרה כדי שנלמד איך פתרו מדינות אחרות את הבעיה.

אעמוד תחילה על מבנה פקודת השטרות. הפקודה מכירה בשלושה מסמכים סחירים: השטר המשוך, שטר החוב, הצ'ק. לשלושתם צד שווה, והוא שהם מבחינים בין החייב העיקרי ובין הערבים. אם שטר חולל, הוא חולל על-ידי החייב העיקרי; הוא שלא שילם, ואם כן, אין צורך בהעדה. הוא יודע שצריך לשלם. אולם אלה האחראים אחריות משנית בלבד, כערבים, להם דרושה תעודה המאשרת שאחר, החייב העיקרי, לא שילם. למטרה זו משמש הפרוטסט, היינו ההעדה. בשטר המשוך החייב העיקרי אינו המושך, אלא הקבל, זה שקיבל על עצמו לשלם את השטר. אני אומר לפלוני: שלם אתה. אם הוא מסכים, קיבל עליו את החבות, הוא אחראי בתור חייב עיקרי. לגביו אין צורך בפרוטסט, אבל נשאר הערב, ואם הקבל אינו משלם, הערב חייב לשלם, וכאן מתעורר הצורך בהעדה.

בשטר חוב, שהוא כידוע הנפוץ ביותר בישראל, המתחייב הוא החייב העיקרי. בנוסף כפי שהודפס על-ידי האוצר כתוב: אני מתחייב לשלם ביום פלוני. כאן עושה שטר החוב, כפי שאנו קוראים לו, הוא החייב העיקרי. לגביו אין צורך בהעדה, אבל אם האוחז מסב את השטר, ואלה חותמים, כי אז יש לנו שוב חייבים משניים, ערבים, ויש צורך להעיד.

המסמך השלישי הוא הצ'ק, אשר תופס בכלל מקום אנומאלי, כי אם אני מושך צ'ק שלי כדי לשלם חוב שלי מתוך כספי בבנק, אני בעצם החייב העיקרי, משום שאני פורע את חובי מתוך קרנות שהן כסף שלי, אבל הקונסטרוקציה של פקודת השטרות שונה. הפקודה מסווגת את הצ'ק במסגרת אב הטיפוס של השטר המשוך. רינו כוין שטר משוך. זה כאילו לא אני שמשכתי את הצ'ק החייב העיקרי, אלא הבנק מכווון להיות החייב העיקרי. הקונסטרוקציה תלושה במידה רבה מהמציאות, אבל זה מקובל בכל העמים. אינו מציע לכם לשנותה. לא כדאי שמדינת ישראל תפרוש מהציבור, כי יש נטייה לאיחוד החוקים בענייני מסחר. העדתי על כך מסיבה אחרת. הסיבה היא שהבעיה העיקרית אצלנו בישראל זה הצ'ק, כי מפני שרואים את המושך באופן פורמלי כחייב משני, אף-על-פי שלמעשה אינו חייב משני, חבותו מותנית בהעדה, ובצ'ק בעיקר מתעוררות הבעיות.

הדבר המופלא הוא שמאז אני נמצא בארץ, משנת 1934, אין נוהגים לערוך פרוטסט כהילכתו. כבר בזמן המנדט זה לא היה מקובל ובמדינת ישראל זה לא מקובל, כי לפי הלכת החוק, לפי סעיף 50, צריכה ההעדה להיעשות כך, שהנוטריון יילך עם השטר אל החייב העיקרי, יציג לפניו את השטר, יפרוש את המסמך וישאל מה יהיה. או שהוא מקבל את הכסף או שאיננו מקבל את הכסף. אם אינו מקבל את הכסף, הוא עורך מסמך, פרוטוקול: בתאריך פלוני הלכתי למקום זה ושם מצאתי את הנמשך, וזה אמר שאין לו כסף (אם לא מצא אותו, הוא כותב שצא את אשתו, וזו אמרה שאינה יודעת היכן הוא או שלא השאיר כסף, למשל). לראיה אני עורך את הפרוטסט. כבר בזמן המנדט הכינה הממשלה טופס - ועד כמה שידוע לי מדינת ישראל ממשיכה להשתמש בו - הרחוק מהעדה כדחוק מזרח ממערב. אני מניח שהוא עדיין בשימוש. קודם כל הנוטריון בכלל אינו הולך לשם לדרוש תשלום. זאת אומרת שחסר למעשה הבסיס לעשיית ההעדה, כי ההעדה מעידה על כך שדרש את התשלום ולא נפרע (קורא את הסעיף בדבר הפרוטסט).

בעיני נס הוא שעד כה לא הסתכנו אף-על-פי שזה מקובל ושאר פעם לא עושים משהו אחר. נדמה לי שהסיבה העיקרית היא זו: יש בחוק עילות פטור מחובת העדה, ואחת העילות היא - אני מדבר על הצ'ק, כי זה המקרה הנפוץ ביותר - שהבנק הנמשך אינו חייב בפרעון, כי אין ביסוץ על הצ'ק. במקרה זה יש פטור מהעדה, ואז השאלה אם העדה נעשתה כדין מתבטלת לגבי המושך. אלה היו דברי הקדמה.

אעבור עכשיו לסקירה השוואתית קצרה. דיני השטרות, דיני המסמכים הסחירים בעולם מתחלקים לשתי קבוצות גדולות: הדין הקונטיננטלי; שאב הטיפוס שלו הוא הצרפתי, הגרמני, האוסטרי. ואלה ביסו מספר פעמים לאחד את הדין והגיעו למידה מסוימת

השופט זוסמן:

של אחדות אחרי שב-1929 התכנסה ועדה בין-לאומית בג'נבה והציעה איזה חוק אחיד לדיני שטרות; הטוג האחר זה המשפט האנגלו-סאכסי, וכאן מדובר באנגליה, אמריקה ואנחנו ועוד הרבה מדינות אחרות. דינים אלה אינם זהים. המשפט הצרפתי שאני מביא כדוגמה למשפט הקונטיננטלי מחייב העדה והוא מנסק את הדבר בכך שיש הכרח להציג תעודה רשמית המאשרת את חילול הצ'ק (זה חל גם על השטר) כבסיס לזכות החזרה אל אותם הערבים שעליהם דיברתי. אבל יש כאן מטרה חשובה ויעילה שהמשפט הצרפתי משיג על-ידי החובה להעיד, מפני שהנוטריון או המוציא לפועל, כשהוא מעיד את השטר, שולח שני העתקים מההעדה לבית המשפט. מה עושה בית המשפט? המזכיר (Greffier) מחזיק רשימה של שטרות שהועדו, שחוללו, והוא מחזיק רשימה כפולה: אחת אלפבתית ואחת כרונולוגית, ואם השטר חולל, רוסמים על סמך ההעדה של הנוטריון את שמו של החייב. זו הרשימה השחורה שממנה ניזונים הבנקים, ואלה שנותרו להם מעט זכרונות מחוץ-לארץ יודעים כמה פחד האיש בחוץ-לארץ אם נכנס לרשימה כזאת, כי אז צסגר לפניו האשראי כמעט הרמטית. בחוץ-לארץ זה יעיל, אבל איני יודע אם זה יהיה יעיל אצלנו, כי הסטנדרט המסחרי אצלנו שונה.

עוד יותר מעניין לדעת מה קורה עם ההעתק השני. העתק זה הולך לפרקליטות, מפני שחילול צ'ק עקב חוסר כיסוי עליו הוא עבירה חמורה מאד בצרפת. הלא גם אצלנו זו עבירה לפי סעיף 14 לפקודה מ-1923, ובאופן אוטומטי הפרקליט מגיש משפט. אם רוצים בתוצאות אלה, קיבוץ האנשים שלא שילמו שטרות וצ'קים וגרימה מיידית להליכים פליליים, זה מועיל.

המשפט האנגלי שונה. החוק האנגלי

משנת 1882 אינו מחייב העדה, אלא אומר שצריכים להעיד שטר אם הוא שטר-חוץ (foreign bill). לפי סעיף 51(2) לחוק האנגלי שטר-חוץ חייב העדה.

יש דבר שלישי - לפני כשנה החליטו

האומות המאוחדות להכין הצעת חוק לשטר בין-לאומי (international bill), זה מה שנקרא שטר-חוץ בהצעת הממשלה, ובשטר זה יש אלמנט של שתי ארצות, כגון שאני המושך יושב כאן ומשכתי על מישהו באנגליה. זו הצעה שעובדה על-ידי ישראלי שהוזמן על-ידי האומות המאוחדות, פרופ' אהרן ברק מהאוניברסיטה העברית. הוא מנסח עכשיו את הצעת החוק ושלה לי העתק ממנה. מכיוון שמדובר בשטרי חוץ הוא מחייב את הצורך בהעדה, בדיוק כמו החוק האנגלי. הדבר מתקבל על הדעת, כי כאשר אתה מסריר מבחינת יחסים משפטיים דבר החורג מתחום מצדך, אתה צריך להביא תמיד בחשבון שמא יהיה צורך בהעדה באותה ארץ אחרת הנוגעת בדבר. לכן במקרה כזה רצוי ואולי אף הכרחי שתהיה העדה. יחד עם זה פרופ' ברק מאמץ לעצמו רעיון מעניין שהוא שאב מהחוקים הקונטיננטלים של אמנת ג'נבה, מפני שהוא אומר כי מקום שחולל שטר אינך חייב להעיד אותו, אם אתה יכול לקבל מאת הנמשך - אם מדובר בצ'ק, הרי זה הבנק - הודעה חתומה על ידו שהבנק סירב לפרוע. במקרה זה איני צריך את איש השררה, את הנוטריון או את המוציא לפועל, כי די לי שהבנק אישר לי בכתב: איני משלם. אמנם זאת לא תעודה רשמית, אבל זו תעודה ציבורית.

א. אנטוריון:

זאת הפרקטיקה אצלנו.

השופט זוסמן:

אצלנו המצב אינו כל כך משוכלל, כי כאשר בנקים מסרבים לפרוע, הם סוכנים לתת אישור שסירבו לפרוע, אבל מסרבים לומר מדוע סירבו לפרוע, והם מסרבים לפרוע בעיקר כשאין כיסוי על הצ'ק, כי הדבר עלול לסבך אותם כתביעות נזיקין במקרה של טעות, וקורות טעויות. על כן אין הבנקים כותבים שאין כיסוי, אלא משתמשים בפורמולה מקובלת שבעצם אינה אומרת ולא כלום. הפורמולה היא: פנה למושך אם אתה רוצה לדעת מדוע איני משלם, והוא כבר יאמר לך מדוע. זה לא משמש את המטרה הזאת במידה מספקת.

י. ה. סלינגהופר:

האם אין זה די טוב?

השופט זוסמן:

זה טובן בשביל המנחש. אם אתה רוצה להגיש תביעה ואתה רוצה לטעון שהיית פטור מעשיית הפרוטסט כי לא היה כיסוי על הצ'ק, הרי אישור זה איני

השופט זוסמן:

ראיה, כי זה רק אומר לך: שאל שם מדוע לא שילמתי. אם כן, בניית המשפט אין לך ראיה על אי-תשלום.

אם נחזור להצעת הממשלה, אני חושב שהפרוטסט לא רק שאינו מועיל כי אינו נעשה כראוי, אלא שגם אין צורך בהעדה בשטרות פנימיים. מה שדרוש הוא להודיע לערב: שטר זה התפוצץ, ועל כן אני פונה אליך. מטרה זו מושגת על-ידי כך שכבר היום יש צורך לשלוח הודעת אי-כיבוד, נוסף להעדה. זה לא מסמך רשמי, אבל לצורך התראה זה מספיק. גם לפי הצעת הממשלה קיימת חובה לכתוב לכל האחראים כערבים, כגון המושך והמסטיבים, תוך מועד של שלשה ימים, אם איני טועה, כי עליהם לדעת שאותו שטר הוצג כראוי והוא לא נפרע. בזה יש התראה לערב ולפי זה יכול הוא לכלכל צעדיו. חושבים שאם הוא יודע שאחריותו נעשית ממשיה, הוא יכול לנסות לקבל בעצמו את הכסף ולהישמר מפני צזק. הודעה זו מספיקה, ואיני רואה לצורך מה הכפילות.

לא ברקתי את כל פרטי הצעת החוק.

את זאת משאיר אני לוועדה, ובנדון זה אני רוצה להעיר שתי הערות בלבד. בסעיף 13 מכירה ההצעה בצורך ובאפשרות להעיד שטר-חוק. אבל הצורה בה מציעים לקבוע דבר זה אינה כל כך נאותה, מפני שאיזכור ההעדה של שטר-חוק בא לראשונה בסעיף 13 בו מציעים לתקן את סעיף 72. סעיף 72 דן קכללי ברירת הדין, וכאן מציע הנסח להוסיף פיסקה (6) (קורא את פיסקה (6) הקובעת). איני מערער על כך ששר המשפטים יקבע את זה בתקנות. אני רק קבש לשקול אם קביעת הוראה זו בתור פיסקה (6) בסעיף 72 - היא במקומה, כי סעיף 72 דן אמנם ברירת הדין, היינו במסמך שיש בו איזה אלמנט זר, אולם הסיטואציה הפוכה. סעיף 72 מתייחס, למשל, לשטר שנכתב בחוק-לארץ ועומדים לתבוע על-פיו או לאכוף אותו כאן בארץ, כי אלה דיני ברירה ישראלים. הסעיף קובע באילו תנאים תבצע ישראל שטר-חוק ומתי. בענין זה אני מפנה את תשומת לבכם לסעיף 72(3) (מצטט פיסקה (3)). אם כן, אם יש שטר-חוק שנפרע בישראל, הרי החוק הישראלי עונה על השאלה אם צריך להעיד. אם תתקבל ההצעה, תשדצת החוק הישראלי תהיה שאין צורך להעיד, ולצורך זה פיסקה (6) אינה דרושה. פיסקה (6) דרושה למקרה הגפוך, ששטר-חוק חולל אמנם בישראל, אבל תובעים על-פיו בחוק-לארץ, והחוק בחוק-לארץ דורש העדה, וכדי לא לגרוע מזכויותיו של האוחז לאכוף את השטר בחוק-לארץ, צריך לאפשר לאוחז להעיד את השטר בישראל. זה מה שצריך לעשות, כפי שעושה החוק האנגלי באותו סעיף שקראתי לפניכם. זו מטריה אחרת שאינה נוגעת לסעיף 72.

מבחינה זו יש אולי פגם אסתטי בתחביר

של החוק. יש איזה ליקוי בענין זה, והייתי מציע שהדבר לא רק שלא יאמר בצורה זו, אלא גם לא בסעיף 72(6), אלא בסעיף נפרד, כמד בחוק האנגלי, כלומר, אם השטר הוא שטר-חוק, מותר להעיד אותו ואולי צריך אפילו להעיד אותו, ודרכי ההעדה ייקבעו בתקנות.

הערתי השניה נוגעת לסעיף 17 להצעת

הממשלה, המציע לבטל את סעיף 94 לפקודה. אני מתנגד לביטול זה, כי זה נראה לי רדיקאלי מדי. זה מה שנקרא לשפוך את התינוק עם מי האמבטיה. סעיף 94 הוא סעיף הצלה, מפני שהוא אומר שאם אדם רצה להעיד שטר ומשום מה לא יצא הדבר לפועל - והרי אנו יודעים שבישראל אין הדבר יוצא לפועל - הרי אף-על-פי שהשטר לא הועד, או לא הועד כהלכת הפקודה, זכותו של האוחז שמורה לו, ובלבד שהשטר נמסר לנוטריון לצורך עשיית הפרוטסט תוך המועד הקבוע. כלומר, יש כאן מעין מקום חרטה - הנוטריון יכול עוד לבצע את הפעולה אפילו באיחור, ובלבד שפנו אליו בעוד מועד. אם אנו משאירים פתח, ולו פתח צר בלבד, להעדת שטר-חוק, הרי לצורך זה דרוש סעיף 94 לפקודה, כי צריך לחשוב על האפשרות ששטר-חוק לא יועד כדרוש בגלל תקלה אצל הנוטריון, ואז ייפגע האוחז, כי לאחר ביטול סעיף 94 לא תהיה לו תקנה.

א. אנטוריון:

כבוד השופט אמר שלמעשה הדבר המקובל בארץ הוא השטר הרגיל. מכיוון ששטר

החליפין אינו כל כך שכיח, הרי שהציבור הרחב אינו מוצא ידיו ורגליו בפקודה ואני מרשה לעצמי לומר שגם עורכי הדין שמלאכתם בכך מתקשים מאד לפעמים בקריאת חוק זה. בשאלת כאן השאלה אם אמנם לא הגיע הזמן לרפורמה כללית, לתיקון החוק מיסודו. מהדברים שאמר כבוד השופט הבנתי שאיננו

א. אנקוריון:

צריכים לעשות דין לעצמנו. איני יודע באיזו פידה נפוץ ענין השטרות בין הארץ ובין ארצות אחרות, אבל ביסודו של דבר החוק נחוץ בכל זאת לחיים המסחריים בארץ עצמה. שאלתי השניה היא אם הצעה כהצעת פרופ' ברק יכולה לבוא בחשבון בתור יסוד לרפורמה.

ש.ז. אנרמור: מה דעת הבנקים על הצעה זו?

ע. סבט: הבנקים שלחו כבר לפני מספר שנים תזכיר ארוך לשר המשפטים בו ביקשו לבטל את הפרוטסט.

ש.ז. אנרמור: האם הם תומכים בהצעה זו?

ע. סבט: שלחנו להם את הטיוטא הזאת, והם קיבלו אותה. באותה הודעה דעת שהביעו בהרחבה מסתמכים הבנקים על ספרו של השופט זוסמן ומעתיקים מספר עמודים בהם מדבר השופט על אי-הצורך בהעדה כשיש כבר הצגה לקיבול או לפרעון.

השופט זוסמן: אני מבין שיש לנזקענין עם חוק שהמבנה שלו חדל להיות תואם את המציאות. זה נכון בלי ספק, חבר-הכנסת אנקוריון. שטר משוך שימושו פחת בכלל בכל העולם, ונארץ הוא כלל לא בשימוש, ובל השיבותו של דין שטרות משוכים היא בכך שזה אב הטיפוס לצ"ק. עד כמה שידוע לי, גם בחוץ-לארץ פוחת השימוש בשטרות משוכים, כי שם משמש השטר המשוך למימון ענייני מסחר, קניה בקפה למשל, ומקומו נתפס יותר ויותר על-ידי כתב האשראי. יחד עם זאת, כשיש נטייה לקיים את זה עשרות בשנים וכשיש מגמה של איחוד החוקים המסחריים, והגענו לזה שיש פחות או יותר שתי שיטות: הקונטיננטלית והאנגלו-סאכסית, וציבור משפחות העמים ממשיך לצעוג כך - איני חושב שכדאי לנו להכניס כאן מהפכה. אינני רוצה לומר שעל-ידי כך ייגרם נזק גדול, אולם גם שכך לא ישיג. זה יכול להיות, שוב, הישג אסתטי, אבל במחיר של פרישה מהמקובל, ואיני רואה מה התועלת ברפורמה זו. לכן לא הייתי תומך בזה.

גם פרופ' ברק עורך את הצעתו לפי המקובל. כל אנשי המקצוע בכללם שמרנים, ומשפטים עוד יותר שמרנים.

היור"י. גולדשמיט: חבר-הכנסת קלינגהופר הזכיר את הצעת פרופ' ברק לפני שנכנס השופט זוסמן. זה ענין הדורש הרבה זמן וגם משא ומתן בין-לאומי, כדי שלא נעשה דבר יוצא דופן, ותיקון כמו זה המוצע על-ידי אינו צריך להמתין עד לקבלת אותו תיקון יסודי ומעמיק.

א. אנקוריון: מכיוון שהשופט התייחס באופן ספציפי לסעיפים 13 ו-17 להצעת החוק, רצוי לשמוע את תשובת בא כח משרד המשפטים להערות אלה.

ע. סבט: למעשה אין סתירה בין הדברים. מה שאומר השופט לכבי סעיף 13 הוא שזאת לא הצורה האלגנטית ביותר להכניס את התיקון הנדרש. אגב, הייתי מבקש לתקן את סעיף 13 ובמקום לכלול את ההוראה המוצעת בפסקה (6) - לכתוב אותה בסעיף קטן נפרד, בסעיף קטן (ב), וכן לשנות את הכותרת. כשמדובר בענין בין-לאומי, הצד צריך לדעת מה רצוי לו. צריך שיהיה מותר לעשות פרוטסט, ועכשיו צריך רק לתת סמכות לשר המשפטים להתקין תקנות.

אשר לסעיף 17, אני שואל את עצמי אם אין זה רצוי ששר המשפטים יקבע גם ענין זה בתקנות, כי זה משונה שייכלל בפקודה סעיף המדבר על העדה, בו בזמן שכל הפקודה שוללת העדה.

השופט זוסמן: אבל אז צריך לנסח את סמכות שר המשפטים בצורה כה רחבה, שהוא יוכל לומר כי גם מקום שלא נעשה פרוטסט יחשב הדבר כאילו נעשה. זה אפשרי, אלא שבכך נכנסים למים עמוקים, ואיני חושב שזה רצוי.

ע. סבט:

אולי נקבע העדה אם זה שטר חוץ,
כי אחרת אנו כותבים כאן סעיף המדבר
על העדה, כשכל הפקודה אינה מדברת על ענין זה.

השופט זוסמן:

אם אינני טועה, החוק האנגלי כולל
אותו סעיף 94, אף-על-פי שהעדה
אינה דרושה.

ע. סבט:

אבל החוק האנגלי מדבר גם על אפשרות
של העדה מרצון, ואנחנו מבטלים בכלל
את כל הענין הזה.

השופט זוסמן:

סעיף 94 דרוש רק כדי להציל מצרה,
כשהעדה חובה. אגב, צריך על כל פנים
לתת את הדעת על כך שבמקום לקבוע הוראה ספציפית לגבי שטר-חוץ תיקבל
הלכה שהעדה תהיה פקולטטיבית, כלומר, מי שרוצה להעיד, יעיד. בדרך זו,
אם בעל שטר-חוץ צריך להעיד בארץ בה הוא צריך לגבות את השטר - יעיד,
ומי שאינו צריך להעיד לא יעיד. את זה אפשר להשאיר לבריירתו של אווז
השטר.

י.ה. קלינגהופר:

זה, כמוכן, ישנה את החוק ויכניס
אותנו למתכונת הבריטיית.

השופט זוסמן:

זה לא אסון.

י.ה. קלינגהופר:

מבחינה פרוצדורלית אנחנו כבולים
במקצת למה שכבר עבר את הקריאה

הראשונה בכנסת.

השופט זוסמן:

רציתי רק להפנות את תשומת לבכם
שגם כך אפשר לפתור את הדבר.

היו"ר י. גולדשמידט:

אני מודה לכבוד השופט זוסמן.
הדיון, שייחכן כי יהיה מסכם בענין
זה, יימשך באחת הישיבות הקרובות שנקבע לבי.

(ב) חוק הגנת הדייר (נוסח משולב) - סיכומי ועדת משנה ג'

היו"ר י. גולדשמידט:

אני מבקש את חבר-הכנסת ביבי, שהוא
יושב ראש ועדת המשנה אשר טיפלה
בהכנת הנוסח המשולב לחוק הגנת הדייר, להפנות את תשומת לבנו לנושאים
שוועדת המשנה מבקשת לקבל אישור בהם או הכרעה של הוועדה במליאתה.
חוק הגנת הדייר (נוסח משולב), כהצעת ועדת המשנה, יוצג לפניכם.

מ. רבי:

אביא בפני מליאת הוועדה גם מספר
דברים טכניים שוועדת המשנה החליטה
עליהם, ואני מתכוון להחליטה לחלק את החוק לארבעה חלקים, דבר שלא היה
בהצעת הירוקה. יהר על כן העברנו סעיפים ממקום למקום, וסעיף 8 לחוק
משנת תשי"ד, שלא צלל מלכתחילה בחוברת הירוקה. עמד שוב לדיון בוועדת
המשנה, כי התעורר ספק אם יש לכלול אותו בכל זאת, אולם לאחר בירור
הגענו למסקנה שאין מקום להביאו בנוסח המשולב. סעיף 8 לחוק הגנת הדייר,
תשי"ד - 1954 אומר: "הוסכם בין בעל בית ודייר לפני כו" באור ב' תשי"ד
(31 במרס 1954) ולאחר שתמה תקופת חוזה השכירות על דמי שכירות העולים
על דמי השכירות לפי הסעיפים 4 עד 7...". כלומר, אם הוסכם אז, ב-1954,
על דמי שכירות העולים על דמי השכירות שנדרשים לשלם כיום ושהם גדולים
פי-חשעה, יחול האמור בסעיף 8, והרי זה לא הגיוני לאור המצב שנוצר
אחרי התפתחות של שמונה-עשרה שנה. לכן רצינו להשמיט סעיף זה.

י.ה. קלינגהופר:

מדוע זה לא הגיוני? מה בין זה ובין
אורך הזמן שחלף?

מ. ביבי:

דמי השכירות כיום גדולים פי-תשעה מדמי השכירות שהיו מקובלים לפי החוק משנת 1954, ולא יעלה על הדעת שב-1954 הסכים מישהו, על-פי חוזה עם צד אחר, לשלם דמי שכירות הגדולים פי-תשעה מאלה שהיו מקובלים באותו הזמן.

בנוסח המשולב, כפי שהוצע בחוברת הירוקה, בכלל גם חוק הגנת החייל (דירה), תש"ט - 1949. חוק זה כמעט שאינו בשימוש ואין לו שום השפעה. היו הצעות לבטל חוק זה, אולם חששו שביטול סיטוני זה יפגע בזכות מסויימת הנעוצה באותם ימים ושעדיין קיימת. לכן החלטנו לא לבטל את סעיפי החוק, אלא להשאיר את החוק במקומו, אך לא לכלול אותו במסגרת הנוסח המשולב. החלטנו להשאיר את סעיפי החוק אפילו אין בהם שימוש, וגם נציגי משרד הבטחון המתמצאים בענייני חיילים אמרו שלא ידוע להם על שימוש בחוק זה, אולם לא כללנו בחוק זה בנוסח הלבן שלפניכם. לנציגי משרד הבטחון אף לא היה איכפת שנבטל חוק זה, אבל ועדת המשנה לא מצאה לנכון לעשות זאת, מתוך החשש של ביטול זכות שעדיין קיימת. אם ירצו לבטל את החוק הנדון, יוכלו לעשות זאת בדרך אחרת ולא דרך שילוב זה.

א. דמניץ:

זה חוק בן 11 סעיפים, שאיש לא משתמש בו ואין זה כדאי להנציח אותו בנוסח משולב. לכן מציעים שיישאר במקומו עד שיטפל בו.

מ. ביבי:

כמובן, החלטנו על העברת סעיפים ממקום למקום ושינויים טכניים מסוג זה שאיני מוצא לנכון להביא לפני הוועדה.

אני מפנה את תשומת לב הוועדה לסעיף 159 בנוסח המשולב (נוסח לבן) (קורא את הסעיף). בנוסח המקורי הוצע לא הופיעו המלים "שקורים" לפי חוק לקיום צוויים. כשהותקנו תקנות שעת-חירות ועל-פיהן הוצא צו תפיסה בקשר לשיכון מוסדות המדינה בירושלים, צו זה פעל. אם קרה שהתקנות בוטלו, הצו המשיך להתקיים בתוקף החוק שיצא ב-1950 ושכותרתו היא: חוק לקיום צוויים. כלומר, למרות שתוספת זו בדבר חוק לקיום צוויים לא נכללה, הצוויים מתקיימים מתוקף חוק זה גם במקרה שהתקנות בוטלו. נראה לנו הגיוני להוסיף את המלים "שקורים" לפי חוק לקיום צוויים" על-מנת למנוע מכשלה, כי ייתכן שאדם לא ידע על קיומו של חוק זה הכולל, אם אינו טועה, סעיף מהותי אחד בלבד, ויחשוב שאם בוטלו התקנות אף הצוויים שניתנו מכוחן בוטלו. מה עוד שחוק זה יש לו תוקף, ומציאות כזאת אינה צעדרת. אני מביא החלטה זו לפניכם, כי זה ענין שלא היה במקור, וזו בכל זאת סטייה מסמכות הוועדה.

י. ה. קלינגהופר:

אם זה על דעת שר המשפטים, זה בסדר.

מ. ביבי:

משרד המשפטים הביא הצעה זו, ולאחר דיון נרחב בוועדת המשנה נתקבלה ההצעה על דעת כל חברי הוועדה.

בוועדת המשנה הועלתה על-ידי

חבר-הכנסת אביזוהר ההצעה לומר בסוף כל נוסח משולב שאין יותר תוקף לחוקים הקודמים המשולבים עכשיו בנוסח המשולב, וזאת למרות שבסעיף 16 לפקודת סדרי השלטון והמשפט באמר כבר כי לא יהיה עוד תוקף לנוסח אחר של אותו חוק ולא תישמע טענה שהנוסח משנה מתוכנו של החוק המקורי. בוועדת המשנה לא הכרענו לגבי הצעה זו. זה בעצם חידוש. כיוון שסעיף 16 אומר מה שהוא אומר וכיוון שבנוסח המשולב מזכירים את כל החוקים המשולבים, נמנענו מלהכריע בענין זה ואנו מביאים אותו להכרעת מליאת הוועדה.

ולבסוף, הוועדה צריכה להחליט על

מועד תחילת החוק. לכך נוגע סעיף 162.

י.ה. קלינגהופר:

אני מבין את הנטייה, שבקביעת נוסח משולב תינתן השפעה מסויימת למה שאנו קוראים "מציאות", אולם יש גם הנראה בסעיף 16 לפקודת סדרי השלטון והמשפט האומרת שלא יהיה בנוסח המשולב כדי לשנות מתכנו של המקור, והתוכן הוא התוכן המשפטי, כמובן. שאלתי היא זו: אם מוחקים את סעיף 8 לחוק הגנת הדייר, האם איננו משנים מהתוכן המשפטי של המקור? והרי לזה איננו לנו סמכות. אין לנו תמונה מדוייקת של המציאות. ייתכן שמה שתיאר לפנינו חבר-הכנסת ביבי קרוב מאד למציאות, אבל הייתי מהסס לקבוע בוודאות שזה חופף ממש את המציאות ואין אף לא מקרה אחד בו נקבע שכר מוסכם העולה על השכר החוקי דהיום, שהוא כמעט פי-תשעה מזה שהיה מקובל ב-1954. אינני בטוח שבזה איננו משנים ולא כלום. על כן הייתי מייעץ שנשאיר את סעיף 8. הלא לא תהיה שום תקלה בעקבות השארת סעיף זה, וכל מה שיכול לקרות הוא שהסעיף יהיה מיותר. מאידך גיסא תהיה לנו ההרגשה שלא פגענו במקור אף לא שמץ של פגיעה.

א. דמביץ:

לענין סעיף 8 - כל אלה שעסקו בענין זה היו שותפים לחששות שהעלה חבר-הכנסת קלינגהופר, והצענו את הדבר לא רק בגלל הצד המעשי שבו, אלא גם בגלל הצד המשפטי. כלומר, אנחנו יכולים להיחלצת בחוק שקיבלה הכנסת. סעיף 158 לנוסח המשולב שלפניכם הוא סעיף שמקורו בסעיף 55 כפי שהוחלף על-ידי הכנסת בשנת תשל"א. אותו סעיף, עם מספר שינוי סגנון, אומר: "מי שערב תשל"א או ערב תחילתן של תקנות משנות או של תקנות בתי עסק היה דייר של מושכר על-פי חוזה שתקופתו עוד לא תמה, ישלם יתרת תקופת החוזה את דמי השכירות שנקבעו בחוזה. משמע שההעלאה בדמי השכירות, הנובעת מתקנות משנות או מתקנות בתי עסק, תחול לגבי אותו שוכר רק אחרי תום תקופת החוזה. דבר זה מנוגד בעצם להוראת סעיף 8, הוא הסעיף שהושמט. הנה בתשל"א התייחס המחוקק לסעיף 8 כאל דבר כל כך מיושן וחסר ערך מעשי שלא אמר בכפוף לאמור בסעיף 8, וזאת משום שהמחוקק הראשי לא תיאר לו בשנת תשל"א שבסעיף 55, כפי שהוא ביסס אותו, צריך לכתוב בכפוף לאמור בסעיף 8, כי שבחינה מהותית לא נשאר דבר מסעיף 8 שאפשר להיות כפוף לו. לכן גם הצד המעשי וגם המסקנה המשפטית מחקיית סעיף 55 החדש בתשל"א - באים ללמדנו שבעצם גם המחוקק יודע שלסעיף 8 שוב אין ערך מעשי ומשפטי. על כן העזנו להציע שהוא לא יכלל.

י. קורן:

בעקבות דברי חבר-הכנסת קלינגהופר ברצוני להציג שאלה מוקדמת. מה הצוהג בנוסח משולב, האם יכולה ועדת המשנה לדלג על חוק מסויים הנוגע לאותה מטרייה בה עוסק הנוסח המשולב, מתוך טענה שאולי חוק אינו רלבנטי כיום ועל כן היא אינה כוללת אותו בנוסח המשולב, אם כי משאירה אותו בעינו? השאלה היא אם אין חובה להתייחס לאותו חוק בנוסח המשולב כל עוד לא בוטל.

י.ה. קלינגהופר:

אני מבין שכוונת חבר-הכנסת קורן להפנות את תשומת לבנו לשאלה הבאה: אם לא נעתיק את סעיף 8 לנוסח המשולב, האם זה יתפרש שסעיף 8 בסל ומבוטל, כי יש לראות את הנוסח המשולב כבא במקום כל חוק הגנת הדייר, בו כלול סעיף 8, או שמא, מתוך שהדבר לא נאמר במפורש, יש לפרש כי מה שלא הוכנס מאותו חוק לנוסח המשולב ממשיך לעמוד בתוקף?

י. קורן:

שאלתי היא אם בסמכותנו להשאיר חלק, מסויים מחוץ לנוסח המשולב.

י. גולדשמידט:

ביטול חוק הוא מסמכותה הבלעדית של הכנסת. אם הוועדה מחליטה להשמיט אגב נוסח משולב הוראה בחוק, כי היא מיותרת, הרי כוועדה המסיימת את המלאכה ואינה מעבירה את העניין למליאת הכנסת היא נוטלת לעצמה סמכות מסמכיות הכנסת. כך פירשתי את שאלת חבר-הכנסת קורן.

י. קורן:

זאת השאלה, אם מותר לנו הדבר.

א. ירין:

אני חושב שחבר-הכנסת ביבי דילג על ההנמקה העיקרית. סעיף 8 אינו מתייחס לדמי השכירות שהם כיום פי-תשעה ממה שהיו אז, אלא הוא מדבר על התקופה דאז, ובמסין שיש לו בכלל משמעות, הרי דוגמה זו שהונאה על-ידי חבר-הכנסת ביבי אינה מסוג העניין, כי סעיף 8 לא התייחס לדמי שכירות שהיו עשויים

א. ידיון:

להיקבע כעבור שמונה-עשרה שנה, כי אם התכוון לדמי השכירות שהיו נקבעים בו בזמן שסעיף זה פעל.

הנימוק במקרה זה הוא שסעיף זה עבר עליו הכלח. עברו שמונה-עשרה שנה ודברים אלה נשארו בתחום העבר, ואני חושב שאותם שינויים שסעיף 16 מתייחס אליהם כוללים גם שינויים שהזמן גרמם. אם הזמן הביא לכך שהדבר חזל להיות אקטואלי - ומר דמביץ הוסיף נימוק מפורט יותר - אני סבור שענין זה במסגרת הסמכות הנתונה לוועדה.

אף-על-פי-כן ברצוני לומר שאם משאירים עוד סעיף אחד בנוסח משולב המשתרע על 170 סעיפים, אין זה אסון גדול, אפילו אותו הסעיף אבד עליו הכלח והיינו רשאים למחוק אותו. אין מקום להפוך ענין זה לשאלה גורלית, ואם יש חברי כנסת החוששים שזה לא נמצא לגמרי במסגרת סמכות הוועדה, נלך בדרך הבטוחה ונשאיר את סעיף 8 בעינו. לא נגרום שום נזק על-ידי כך.

א. אנטוריון:

אני מעדיף בכל זאת שסעיף 8 ייכלל בנוסח המשולב. לכל היותר יהיה עוד סעיף שלא נשתמש בו ורק נביט בו, ובלבד שהאמירה בשולי החוק נוסח משולב זה יבוא במקום חוקים אלה: "... תהיה מדויקת ולא יהיו שום ספיקות. בתוספת זו שאינה חלק מהחוק, אלא כעין ממורנדום למי שקורא את החוק, הייתי מציע להוסיף כי חוק הגנת החייל (דירה) לא שולב. אני מחשיב מאד את העבודה שנעשתה בענין זה על-ידי ועדת המשנה ואני רוצה לשבח את מר שלי, את מר דמביץ ואת יושב ראש הוועדה, חבר-הכנסת ביבי, על ההקפדה בנדון. החוק שלפנינו בא, לדעתי, למלא חלל גדול מאד ולאחד בקודכס אחד שלם את כל חוקי הגנת הדייר. בלי למעט מערכם של נוסחים משולבים אחרים, ברצוני לומר שכאן יש מלאכת מחשבת, ולא רק שילוב תיקונים בנוסח משולב אחד. נוסח זה יהיה לעזר רב מאד לכל מי שירצה להשתמש בחוקי הגנת הדייר. דווקא משום כך וכיוון שיש חוק יוצא דופן אחד שנשאר בחוץ. ויש ספק אם אפשר להשתמש בו - נראה לי שצריך להיאמר בשולי החוק כי אותו חוק לא שולב.

הינר י. גולדשמידט:

אני רואה שאנו נכנסים לדיון מלא יותר, ואין לנו אלא לחזור לענין זה בישיבה אחרת. רשומים לרשות הדיבור חברי-הכנסת: אנרמוב, אניזוהר וארידור.

הישיבה ננעלה בשעה 11.05.